

УДК 78.072–054.72

Уляна Граб
(Львів)

ДО «ІСТОРІЇ НАМІРІВ» УКРАЇНСЬКОГО ЕМІГРАЦІЙНОГО МУЗИКОЗНАВСТВА

На основі невідомих матеріалів, зокрема листування Мирослава Антоновича, Зиновія Лиська, Василя Витвицького, Аристида Вирсти, розглядається спроба відновлення музичного журналу на українській еміграції в 40–50-х роках ХХ ст.

Ключові слова: українська діаспора, музична періодика, українські музикознавці.

На основании неизвестных материалов, в частности переписки Мирослава Антоновича, Зиновия Лыско, Василия Витвицкого, Аристида Вирсты, рассматривается попытка возобновления издания музыкального журнала на украинской эмиграции в 40–50-х годах ХХ в.

Ключевые слова: украинская диаспора, музыкальная периодика, украинские музыковеды.

The article covers, on the base of unknown materials, particularly the correspondence of Myroslav Antonovych, Zynoviy Lysko, Vasyl Vytvytskyi and Arystyd Vyrsta, the attempted resumption of musical journal in Ukrainian emigration in the 1940s–1950s.

Keywords: Ukrainian diaspora, musical periodicals, Ukrainian musicologists, *Ukrainian Music* journal.

Історія оперує фактами – це незаперечна істина. Як далі з цими фактами працюють історики, залежить від їхньої методологічної позиції: від опису й систематизації до «реконструкції» і «розуміння», від позитивістської фактографії до герменевтичної інтерпретації. Однак крім *історії фактів* існує прихована в різних джерелах *історія намірів* у вигляді ідей, міркувань, планів, які ніколи не втілилися в життя, однак стали свідченням праці наукового мислення, творчого пошуку, зародження нових гіпотез, які через різні обставини ніколи не оформилися в історичний факт. *Метою статті* є дослідити історію відновлення журналу «Українська музика» на еміграції на підставі листування українських музикознавців Мирослава Антоновича, Василя Витвицького та Зиновія Лиська.

Історія української музичної періодики сягає початку ХХ ст., коли у Львові почали виходити музичні альманахи-календарі під редакцією Ромуальда Зарицького, «Артистичний вісник», у якому музичну частину редагував Станіслав Людкевич, «Музичний листок», «Боян» та ін. У 20-х роках про себе заявила київська «Музика», наступницею якої стала харківська «Музика масам». Два щомісячні музичні журнали, які появилися в 30-х роках, – «Радянська музика», орган Спілки композиторів України в Києві (1933–1941), та «Українська музика», орган Союзу українських про-

фесійних музик у Львові (1937–1939), – припинили своє існування з початком Другої світової війни. Відтоді до 1970 року, коли в Києві почав виходити двомісячник «Музика», тривав майже тридцятилітній період «гальмівної і нищівної» [22, с. 103] радянської культурної політики щодо українського музичного мистецтва в цілому й музичної публіцистики зокрема.

«Коли говоримо про території, підкорені большевиками, вживаємо вислову “за залізною завісою”, – писав Василь Витвицький. – Насправді те, що там – поза залізними ґратами, поза тюремними мурами. Там доводиться каратись і животіти українській музичній творчості саме в тій добі, коли вона стала зніматися до високого льоту. Там не знайшлося місця ні для цілого ряду композиторів, ні для виконавців, яким прийшлося розбрестися по широкому світі» [22, с. 103]. До цього переліку треба додати й українських музикознавців – «принципова несумісність естетичної системи, яка базувалася на концепції “диктатури пролетаріату”, з традиційними гуманітарними цінностями» [36, с. 90] привела до їх масової еміграції протягом 30-х років під час і після Другої світової війни в різні європейські країни, а також у США та Канаду. Вони склали «зарубіжну» гілку українського музикознавства, яка в період панування радянського тоталітаризму в Україні взяла на себе компенсаторну функцію в різних галузях музикознавчого знання. Особливо важливою була їхня праця в повоєнні роки та період «холодної» війни, коли «материкове» музикознавство опинилося перед реальною загрозою перетворитися на псевдонауку [29, с. 71], а всесоюзні музичні журнали – місячник «Советская музыка» та двотижневик «Музыкальная жизнь» – використовувалися радше як «знаряддя дискримінації» [23, с. 167] української музики.

Листування 40–60-х років минулого століття між українськими музичними діячами «в екзилі» – Зиновієм Лиськом, Василем Витвицьким, Мирославом Антоновичем та Аристидом Вирстою – є свідченням майже 20-літньої історії ідей, намагань і розчарувань, пов'язаних із заснуванням незалежного музичного друкованого слова у «вільному світі». А водночас воно є документом, який повертає нас у минуле, з яким пов'язані їхні трагічні долі, страхи, надії і сподівання, буденні життєві обов'язки, особисте життя, персональні особливості їхнього ставлення до реальності й позаматеріальний вимір їхніх духовних інтересів. Він демонструє нам дивовижну силу духу й повсякчасне прагнення всупереч усім життєвим перипетіям повернути власну музичну культуру з маргінесу на рівень рівноправного діалогу зі світовою науковою й громадською спільнотою.

Ще до закінчення війни майже вся українська мистецька еліта, що покинула Україну, перебувала в таборах для переміщених осіб (так званих таборах Ді-Пі – Displaced Persons), де у стані повної невизначеності своєї подальшої долі налагоджувала між собою контакти. Психологічний стан «діпістів» точно описує Улас Самчук, сам на той час мешканець Міттенвальдських таборів: «Непевність, шукання місця. І загроза “родіни”. Її агентура на кожному кроці. Людей ловлено на дорогах, по приватних домах, по таборах, звожувано за колючі дроти і американськими військовими вантажівками, мов би товар, відвожувано за “залізну куртину”. Це значило Сибір, каторга, рабство. Слово “родіна” стало страшним» [37, с. 7]. Біженців забезпечували житлом і харчуванням інтернаціональні добротинні організації, однак умови проживання були більш ніж скромні; крім того, кількість таборів поступово скорочувалася, і люди були змушені часто переїжджати з місця на місце. У таких умовах, як не дивно, акумулюється духовна сила, і 1945 року українські письменники першими об'єдналися в *Мистецький український рух*¹. Устами свого очільника вони проголосили своєрідне кредо української творчої інтелігенції в еміграції:

«Народ, що постає, що виростає із свого зародку, що цілком свідомо означає своє постання, як воскресіння із мертвих, такий народ потребує, постійно вимагає духовних провідників такого порядку, які обіймали б суть справи в цілому, а не обмежилися на якійсь одній ділянці. Коли маємо на увазі політичний провід і коли бачимо при тому яловість думки, це тільки доказ, що такого роду людина не в стані дати раду з

цілим комплексом понять і визначень і на допомогу їй має прийти людина творчого заложення. І такою людиною є мистець. Поет, письменник, художник, артист, філософ. Мистець і мистецтво, в яких би формах воно не виявлялося – це думка, запропонована нашій увазі конкретним висловом чогось нового. Сума мистецтв, це сума почувань. Сума почувань, це сума думок. Сума думки, це сума діла» [37, с. 194].

Отож, духовним провідником нашої національної спільноти перед лицем західного світу мав стати мистець, творча людина, голос якого мусів мати свою «трибуну літературно-мистецької праці й дискусії». І одним з перших завдань, яке поставило перед собою організоване в квітні 1946 Об'єднання українських музик (ОУМ), було створення власного друкованого органу.

«Від довшого часу управа ОУМ старається започаткувати видавання нашого музичного журналу, – писав Витвицький до Антоновича. – У нас була думка видавати друкований журнал, але, коли з цим справа важка, то ми рішаємося й на циклостилний і невеликий об'ємом, щоби конечно вже в якнайкоротшому часі випустити перші числа журналу. Як матеріальні обставини і приплив матеріалів від співробітників дозволять, будемо видавати наш журнал місячно.

Журнал, що матиме назву “Музика”, повинен бути нашою трибуною і зв'язковим. В ньому будуть і статті наукового рівня, і критичні статті й дискусійні, врешті огляди і хроніка нашого життя» [26, с. 1].

Основне коло співробітників майбутнього журналу склали члени управи ОУМ (Нестор Городовенко, Андрій Ольховський, Роман Савицький, Григорій Китастиї) на чолі з Василем Витвицьким. До цього кола Витвицький у своєму листі запрошує Антоновича і просить його написати огляд музичного життя Нового Ульма ² до першого числа журналу, яке планувалося випустити вже через місяць. Однак з різних причин – організаційних, фінансових – до видання журналу справа не дійшла; крім того, це був час, коли українські музики переїжджали на місце свого постійного проживання, що було пов'язане з першочерговим вирішенням різних побутових справ.

Проте ідея створити часопис, який би висвітлював результати праці музичних сил української еміграції, залишалася на порядку денному і втілювати її в життя вже на постійному місці проживання взялися Витвицький, Лисько, Вирста ³ та Антонович. Вони в різний спосіб були знайомі між собою ще до еміграції: так, Витвицький і Лисько працювали у Львівській державній консерваторії (після її створення в 1940 році) на кафедрі історії музики, де на той час навчався Антонович. Спільним місцем праці для Лиська й Антоновича був Інститут народної творчості у Львові, а з Витвицьким (а про ро Романом Савицьким) Антоновича поєднувала робота у Львівському радіокомітеті. З Вирстою Антонович потоваришував під час їхнього навчання у Відні – Вирста був одним із тих, хто допоміг Антоновичу отримати необхідні документи і влаштуватися з житлом. Крім того, вони були членами музичної секції студентського товариства «Січ» і брали активну участь в організації всіх «січових» імпрез. По війні доля розкидала їх по різних країнах і континентах: Витвицький до 1949 року перебував у таборі Ді-Пі в Кауфбойрені, потім виїхав до США, Лисько з 1947-го мешкав у Мюнхені, а з 1960 року теж переїхав у США, Антонович з Нового Ульма в 1948 році їде до Голландії. Лише Вирсті пощастило уникнути перебування в таборах, бо покинувши Відень у серпні 1947 року, був, мабуть, одним з останніх, хто «легально» вирвався за Захід, уникнувши пасток «товаришів» [15, с. 1]. Осівши на постійному місці, вони налагоджують між собою листування, і тема музичного журналу зазвучала з новою силою.

У вересні 1957 року на з'їзді українських музик і музикознавців у Мюнхені Лисько домовляється з Михайлом Гоцієм ⁴ про спільне видання журналу разом з художниками. Спочатку здавалося, що справа нарешті зрушить з мертвої точки, – Гоцій погодився взяти на себе організацію видавництва та редакцію образотворчої частини журналу, і Антонович з ентузіазмом береться до організаційної частини «журнальної» справи:

«Аристиде, ми не можемо допустити до того, щоб наш “з'їзд” ⁵ і наші пляни (ви-явилися) отаким собі звичайним блефом... мовляв наробили галасу, помістили свої

знимки по газетах та й на тому закінчилося... Хто як хто, але ми оба мусимо таки “закапати рукави” й реалізувати справу. У мене є такі до тебе конкретні питання:

Розвідай у Парижі, скільки точно коштував би друк першого числа й напиши мені, чи ти був би згідний евентуально частину тих коштів узяти на себе. Другу частину – скільки це було б в нашій силі – я пробував би сам покрити, щоб могли справу зрушити місця. Це треба якнайскоріше знати, щоби зараз могли алярмувати всіх і вся й збирати матеріяли (статті). Треба розробити також точний правильник, щоби опісля не мати якихось труднощів і щоби не виглядало так, що ми оба закладаємо якусь приватну “лавочку”.

Напиши мені свої погляди на цю справу, подай свою візію, розроблюймо пляни, а рівночасно вже поволі роби листи (з адресами) тих людей чи організацій, яких думаємо об’єднати 1) як співробітників; 2) як прихильників і евентуальних “добродіїв”, які може б помогли фінансово побудувати наш журнал і 3) як евентуальних передплатників журналу.

Якщо справа вже прийде аж до технічної праці (адресувати, висилати журнали і т. п.), то я обіцяю приїхати на кілька днів до Парижа і бути за “міхоношу” чи там “трагара” (так вимовляли в Галичині німецьке слово “трегер”) [...].

Аристиде, думаю що ти не підведеш і не допустиш до того, щоб ми ще один раз розіграли традиційну українську комедію “пошились в дурні» [3, с. 1].

Однак після довгих місяців очікування співпраці з образотворчими мистцями стало очевидним, що на «спілку» розраховувати марно і треба покладатися лише на власні сили. А часу, вільного від своїх професійних обов’язків, залишалось небагато. Вирста на той час перебував у Англії з концертним турне разом з Олегом Нижанківським і водночас працював у Британському музеї над матеріалами до своєї праці про скрипкову педагогіку. У Парижі, окрім концертної й педагогічної діяльності, він виконував обов’язки асистента проф. Жака Шайє (Chailley ⁶) у Музикологічному інституті при Сорбонні:

«Поза тим маю дуже велику працю, бо мушу якимось комбінувати практичну працю професійного музики із теоретичною, асистентом музикології. Ти напевно знаєш, що така праця не є легка!» [18, с. 2]. Отримати посаду асистента було нелегко – «номінація для чужинця є дуже трудна – на цей пост є шість французів-кандидатів включно один родич «Нопеггер-а» – я не маю багато надії» [16, с. 2], і Вирста ставився до своєї праці дуже відповідально.

Не менш завантаженим працею був і Антонович: «я опинився тепер в такому “млинку”, що не знаю, як видобутися з нього. До всіх моїх турбот і праці, які саме тепер накопичилися у мене, долучилася ще смерть проф. Смаерса, у якого я був асистентом» [2, с. 1]. Антонович читає лекції в Утрехтському університеті з музичної палеографії та стилістики поліфонії XVI ст., які зобов’язаний був мати у письмовому вигляді, працює над новими випусками творів Жоскена та Обрехта. Крім того, багато часу займає в нього праця з «Візантійським хором»: за останній рік відбулося понад шістьдесят виступів у Голландії, Бельгії, Люксембурзі, Німеччині й Швейцарії, було награно чотири платівки для голландського радіо, а також ішли інтенсивні приготування до виконання Дев’ятої симфонії Бетховена й «Тріумфу Афродіти» Карла Орфа [8, с. 1]. Вирста намагався організувати концерт «Візантійського хору» у Сорбонні разом з Євгенією Зарицькою та Мирославом Скала-Старицьким: «Як бачиш, Мирославе, я все ж-таки не втрачаю надії зорганізувати концерт на Сорбоні ще цього музичного сезону. [...] Мені ця справа лежить дуже на душі, тому що я правдоподібно в вересні виїду до США, а маючи єдиний з нас-музикологів доступ до Сорбони, не використати такої нагоди було б дуже шкода» [17, с. 1]. Однак цей концерт не відбувся з огляду на дуже щільний концертний графік хору. До цього слід додати співпрацю і Вирсти, і Антоновича з різними енциклопедичними виданнями, куди вони подавали статті про українську музику, компенсуючи відсутність матеріалів гаслом «краще мало як ніщо». «Я роблю скільки маю сил так, що часами

на цьому потерпає моя інша праця, – писав Антонович до Вирсти, – а це може погано відбитися на моїй будучності. Та на це нема ради. Хтось мусить і цю роботу робити» [1, с. 1]. Треба завважити, що їхні матеріальні статки були дуже скромні – так, Антонович мусів користуватися піаніно в Інституті музикології, не маючи змоги придбати власний інструмент [13, с. 153].

Незважаючи на обмаль вільного часу, на початку січня 1958 року Антонович повідомляє Лиська про те, що вони разом з Вирстою починають здійснювати активні заходи щодо видання журналу: перше число журналу будуть фінансувати вдвох («Я дуже радий, що Ти [...] готовий покрити половину коштів для першого числа. Я покрию другу половину, так що фінансово ми можемо двигнути це число. Хтось же мусить не словом а ділом доказати, що йому лежить на серці справа муз. журналу») [4, с. 1], що друкувати журнал планують у Парижі, що Вирста погодився взяти на себе всю адміністративну частину роботи, а виконувати обов'язки редактора вони запропонували Лиську. Допомога в цій справі Лиська багато важила – у 1937–1939 роках він був головним редактором та адміністратором місячника «Українська музика», що виходив у Львові, і добре знав усі підводні камені видавничої «кухні».

Лисько щиро привітав їхній ентузіазм, однак від редакторських обов'язків відмовився – був занадто завантажений працею. У немолодому віці (на той час йому було 63 роки) йому було не просто знайти своє місце в новому середовищі, яке перед чужинцями ставило насамперед жорсткі прагматичні вимоги. Його лист до Антоновича є свідченням «трагічності» ситуації, у якій опинилися волею долі наші музичні діячі поза межами своєї батьківщини:

«Думаю, що не мушу Вас переконувати, як дуже хотів би я бачити такий журнал. При сучасному нашому розпорощенні він тепер ще більше потрібний, ніж був 20 років тому в Галичині. Сьогодні це був би єдиний орган на цілий світ, бо навіть на радянщині українського музичного журналу тепер нема. Отже, для його реалізації ми повинні присвятити максимум зусиль. [...] Прошу тепер вислухати мене терпеливо. Я чоловік немолодий і не здоров, пробиватися мені тут на чужині не легко. В останньому часі мені пощастило одержати скромненьку посаду в нашому ЗУДАК-у ⁷ і я щасливий, що хоч тимчасово маю забезпечене сяке-таке матеріальне животіння. Але це мені дорого обходиться. Кожен день 8 годин праці, плюс година обідової перерви, плюс півтори години дороги там і назад, – разом 10,5–11 годин поза домом. Приїжджаю увечері додому втомлений, а треба ще хоч трошки сісти до композиції, чи до якоїсь музикологічної роботи... Отже, де взяти ще часу на редагування муз. журналу? Бо ж для цього редагування треба бути в постійному листовному зв'язку з авторами, з адміністрацією журналу, треба надіслані статті перевіряти, редагувати, провадити друкарські коректи і т. д. Після щоденної 11-годинної праці це навіть для молодого і здорової людини було б не під силу. Отже, якої відповіді можна від мене сподіватися після цього з'ясування? Не можу, – на превеликий жаль, не можу! Для справи об'єктивно і для мене особисто було б приємніше займатися муз-редакторською роботою, аніж ЗУДАК-івською, **але ж Ви розумієте трагедію, що на ніякий такий вибір мені не дозволяє** [підкреслення наше – У. Г.]. Вихід з цієї ситуації бачу тільки один: редакцію повинен взяти на себе др. Антонович. Це цілком природно, щоб на такі становища виходили молоді професіонали і щоб також і в цьому напрямі здобували досвід. Можна евентуально створити редакційну колегію, спільно з др. Вирстою, тощо. Знаю, що Ви, пане докторе, маєте також досить занять і так само др. Вирста, але якби Ви не мали змоги за це взятися, то справа, думаю, взагалі безнадійна» [30, с. 1].

Лисько пообіцяв постачати журнал своїми статтями, помагати порадами в редакторській роботі і, найважливіше, – залучити до співпраці музикологів старшого покоління – Павла Маценка, Романа Савицького, Василя Витвицького й інших. Антонович повідомляє Вирсту: «Я розписав листи до проф. Лиська, Ольховського, Витвицького, Придаткевича, Савицького й др. Маценка, ще й до Фоменка ⁸ написав і до п. Жук ⁹, щоби видобула щось від Нестора Городовенка...[так і далі в тексті. – У. Г.]. Але що з

того вийде не знаю. Мені треба матеріалів до хроніки. Приготуй Ти щось про Францію: 1) які українські мистці виступали в 1957 р. у французькому радіо, телевізії, опері, грамофонних платівках і т. п. Треба подати місце і дати виступів, отак прямо в формі статистики. Може знаєш хто міг би зробити подібні хроніки у інших країнах? Чи зібрав Ти вже бібліографічні (музично-музикологічні) новини з Советського Союзу (України)? Роби скоро, бо ми мусимо зібрати приличний матеріал. [...] Раз ми два “впряглися”, то нікуди далі замахувати» [5, с. 1].

Розпочалося жваве листування, у якому обговорювалися різні проблеми, пов'язані з видавництвом – обсяг журналу, його назва, рубрики, оплата гонорарів, мистецьке оформлення й інші організаційні питання, які вимагали належного вирішення, щоб справа «не мала характеру “приватної лавочки”, а щоб вела до об'єднання українських музик, щоб стала корисною громадською інституцією» [10, с. 1].

Витвицький пропонував видавати спочатку кварталник під назвою «Музика», який при сприятливих умовах перейшов би в місячник або двомісячник, Лиську й Антоновичу більше імпонувала стара, ще «львівська» назва «Українська Музика». Щодо оплати гонорарів, то тут «резолютно» висловився Лисько: «Автори мусять працювати без гонорарів, інакше не втримаємось. Я певний, що всі співробітники на це погодяться. З передплат, щоб можна було заплатити друкарню і експедицію – і то буде добре!» [31, с. 1].

Принциповою позицією, на якій наголошував Витвицький, була соборність журналу, що передбачала «запрошення музик з центральних земель до ред. колегії, до участі у формуванні напрямних журналу, до писання статей, дописів та ін.» [27, с. 1]. А отже, і мова повинна була бути «бездоганна, чисто літературна, щоб не відпихати наших колег-східняків» [31, с. 1]. Ця засаднича позиція набирає особливої ваги, якщо згадати розповсюджене серед значної частини українських емігрантів упереджене ставлення до мистців з України, бойкотування й пікетування їхніх виступів. «Ставлення в одному ряді тих, які залізними долонями кермують діями Советського Союзу, з тими, що на політичні, державні та громадські справи не мають там ніякого впливу, є неправильне, безпідставне і несумлінне» [24, с. 278], писав Витвицький в одній з багатьох своїх публікацій, присвячених цій проблемі. Існуючий стан речей він називав «просто несамовитою ситуацією» і гостро критикував такі «образочки емігрантського геройства» [25, с. 276].

Високий науковий рівень журналу мали забезпечити професійні музикологи, наукові праці яких повинні були публікуватися окремою рубрикою. «Ми не можемо нехтувати самодіяльною музикою, – зазначав Лисько, – але мусимо її точно відмежувати від професійної і то в такій формі, щоб читач у кожному окремому випадку не мав сумніву, з якою ділянкою має справу. [...] Таку саму різницю мусимо положити і між науковими студіями і популярними статтями, які будуть поміщуватися в журналі» [25, с. 276]. Крім суто наукових статей, журнал повинен був містити статті, призначені для широкого загалу читачів, які охоплювали б хроніку музичного життя в Україні та еміграції. Антонович пропонував також впровадити «куток біографій та автобіографій, а навіть мемуаристики видатних мистців, як матеріал легкий для ширшого круга читачів ну і потрібний як джерело» [11, с. 1].

Що ж до фінансування журналу в майбутньому, то всі добре усвідомлювали, що без залучення ширших кіл української громадськості справа приречена на невдачу. Антонович запропонував створити організацію музикантів, музикологів та прихильників української музики, яка б взяла на себе обов'язок забезпечити матеріальну базу для втілення видавничих планів у життя і навіть склав своєрідну анкету-звернення «щоб зорієнтуватися, чи можна бодай на деяке число передплатників або “жертводавців” розчислити і щоби можна більш обережно визначити тираж» [12, с. 1].

Інтенсивні приготування першого номера журналу призупинилися у зв'язку з від'їздом Вирсти на кілька місяців з гастролями до США, крім того, обтяжені щоденними обов'язками, зголошені до співпраці музикологи не поспішали з матеріалами.

«В справі журналу поговорив вже з Савицьким і Соневицьким, – пише з Нью-Йорка Вирста до Антоновича. – Вони обидва ставляться дуже прихильно до цієї справи, так що зможемо на них числити. Я ще знайду “кольпортерів”¹⁰ в Чикаго, Торонто та Монреалю, де буду незабаром концертувати. З цього всього виходить, що започатковане нами діло має всі можливості успіху, якщо ми потрапимо знайти відповідний час оформити журнал як слід. Цими днями буду ще бачитись з Фоменком, Грудиною¹¹, Каранович¹². [...] Вертаюся до Парижа 12 червня і буду опісля на конгресі, де сподіваюся стрінутися з Тобю й остаточно обговорити справу» [20, с. 1].

«Збирай матеріяли, наладнай зв'язки з співробітниками, це потрібне без огляду на те чи журнал буде виходити в Америці чи в Європі і чи буде редагувати той чи другий... Головне, щоб український музичний журнал появился і щоби там розроблялися важніші проблеми зв'язані з українською музикою» [6, с. 1], – закликає Вирсту Антонович.

Водночас з повільним надходженням матеріалів загострилися фінансові проблеми, пов'язані з видавництвом. Початкові плани оплатити перше число силами Вирсти-Антоновича змінилися, очевидно, через суттєве збільшення видатків, і Вирста дуже розраховував на допомогу проф. Михайла Ветухова¹³, президента Української вільної академії наук у США, з яким зустрічався під час свого концертного турне у США. Зрештою 10 червня Вирста повідомляє Антоновичу радісну звістку: «Завдяки дружнім відносинам межі проф. Ветуховим і мною – зрештою я мав доклад в “УВАН-і” про сучасний стан української музики, маю конкретну пропозицію УВАН-у котрий згоджується фінансувати наш журнал» [19, с. 1]. Закріпити угоду про патронат УВАН над музичним журналом мала зустріч Вирсти, Ветухова і Антоновича на початку серпня 1958 року в Парижі. До того часу Антонович складає зміст першого числа журналу, який висилає для поправок і зауважень у листі до Витвицького:

«Що ж торкається матеріалів (статей) до журналу, то поки що маю тільки статтю д-ра Маценка з ділянки церковної музики і статтю д-ра Лиська. Сам приготую статтю про традиції інструментальної музики на Україні. Також обіцяв Нестор Городовенко написати якийсь нарис, але до тепер я ще не отримав його матеріалів.

Мої пляни були такі:

1) загальна стаття про стан української музики, яку – думав я, що Ви погодитесь написати;

2) стаття про деяких підсоветських українських композиторів проф. Лиська;

3) стаття з ділянки української церковної музики др. Маценка;

4) стаття з історії (інструмент. традиції) моя;

5) стаття чи автобіографія, або спогади, що висвітлили б постать одного з визначніших українських (сучасних) виконавців;

6) стаття з ділянки виконавчого мистецтва;

7) хроніка музичного життя українських поселенців у різних країнах;

7а) хроніка музичного життя на Україні;

8) статті до «енциклопедичного словника українських музик»;

Оце був би приблизно зміст першого числа і в цьому самому напрямку думав я укласти й слідуєчі числа журналу, беручи різні статті з історії української музики, нариси про українських музик, обговорення проблем виконавчого мистецтва і т. п.» [9, с. 1].

Однак сталося неочікуване – смерть професора Ветухова перекреслила всі плани. Треба було наново починати перемовини щодо музичного журналу з новим керівництвом УВАН, і знову потяглися місяці очікування позитивного рішення. У кінці травня 1959 року «непоправимий оптиміст в справі музичного журналу» [32, с. 1] Антонович у листі до Вирсти пропонує все-таки видати перше число на початку 1960 року:

«Значиться, треба під осінь здати його до друку. Це правда пізно, але справа в цьому: до вакацій мені неможливо взятися ані до редакційної праці, ані навіть самому написати яку статтю. В між часі я поспробую ще раз звернутися до всіх за матеріялами з тим розрахунком, що все мусить бути до – скажімо листопада – у мене і тоді я вишлю Тобі всі матеріяли до друку. Якщо ми навіть матеріальної піддержки не

дістанемо, то я вважаю, що ми таки мусимо за власні гроші видати перше число...я думаю, що я до того часу вже “вилізу” з матеріальних “незручностей”» [7, с. 1].

І Вирста, і Антонович, сподіваючись, що УВАН все ж знайде для журналу відповідні фонди, прискіплюють надходження матеріалів: «Штурмує Вітвицького, щоб він щось написав!, – пише Вирста до Антоновича на початку липня. – Гнатишин приобіцяв рівно ж подати якусь статтю. Лисько рівно ж напише щось, я почну з музичним словарем, а Ти напишеш вступну статтю» [21, с. 1]. Однак Юрій Шевельов, який на той час посів обов'язки голови УВАН, письмово повідомляє Вирсту про відсутність коштів у Академії на видання журналу, спроби залучити до фінансування «інституції, що мають фонди» [38, с. 1], які, проте, залишилися без результату.

Урешті справа видання журналу розв'язалася в інший спосіб. У 1960 році переїжджає до Нью-Йорка Лисько й активно включається в музичне життя української громади. Він стає головою музикологічної секції Української вільної академії наук і, імовірно, саме він ініціював компромісне рішення, яке остаточно вирішило проблему з виданням «Української музики». У листі від 17 грудня 1964 року він повідомляє Антоновича:

«Поспішаю повідомити, що між муз.[ичним] журналом “Вісті”, що виходить у Мінеаполіс і УВАН-ом прийшло до угоди і співпраці. А саме: Видавництво “Вістей” відступає УВАН-ові в кожному числі свого журналу певну кількість сторінок (2–6 і більше, скільки буде треба), де будуть друкуватися матеріали УВАН. Це буде окремий, автономний відділ, що буде йти завжди під окремою фірмою “Відділ Музикологічної Секції Укр[аїнської] Вільної Академії Наук”, під моєю незалежною редакцією. Будуть там входити короткі розвідки, статті, рецензії на книжки, на ноти і т. д. Авторами будуть там не тільки члени УВАН, а й інші автори, чиї дописи будуть змістом і формою стояти на поважному, професійному рівні і які схочуть, щоб їх дописи йшли під фірмою “Музикол.[огічної] Секції УВАН”. Це є обопільна користь. УВАН і взагалі ми музики будемо мати трибуну, де зможемо публікувати наші матеріали, без огляду на примхи по сторонніх редакцій, а “Вісті” будуть мати низку статей, скріплених авторитетом Академії Наук» [33, с. 1].

Треба сказати, що журнал «Вісті» був хорovým бюлетенем, який видавав хор «Дніпро» у Твін Сіті (Міннесота), у якому «крім матеріалів сумнівної вартости» [34, с. 1] публікували й серйозні дописи. Власне запровадження окремої рубрики, що містила музикологічні праці під редакцією Лиська, піднесло журнал на якісно новий науковий рівень, незважаючи на «давні» організаційні проблеми з надходженням матеріалів. «Рецензію на мої “Тропарі” також одержав і згідно з Вашими побажаннями поміщу її у “Вістях”, – писав Лисько до Антоновича у вересні 1968 року. – Біда мені з тим відділом “Музикологічної секції УВАН” у “Вістях”. Люди не мають часу або змоги писати якісь наукові статті, отже я мушу сам вишпортувати щось у моїх шпаргалах, – а ось тепер отримав Вашу гарну і цінну рецензію-статтю, але, на жаль, ... знову про мене. Боюсь, щоб мене не засудили за саморекламу [...] Напишіть свою думку про це» [35, с. 1].

Так розв'язалася майже 20-літня проблема з виданням єдиного на той час українського музичного журналу у світі (!), який, зрештою, має вже свою історію. Цікаво, що в історії української преси нездійснені плани видання українських часописів займають окреме місце. У невеличкій праці Аркадія Животка, що вийшла в Авсбурзі 1949 року, було перераховано низку видань (до 1930 року), які не вийшли друком через різні обставини. Проте автор слушно зауважує: «сама ініціатива, а тим більше підготовча праця коло видання, часом опрацювання пляну і програми їх, заслуговують на належну увагу, доповнюючи тим історію української преси та кидаючи проміння світла на обставини, в яких доводилося їх народжуватися, жити і розвиватися» [28, с. 3].

Хочеться зазначити, що в дослідженнях, присвячених українській музикознавчій діаспорі, нереалізована ідея видання музичного журналу згадується побіжно (або й не згадується взагалі) як епізод, який не має важливого значення для оцінки її наукової

та музично-публіцистичної праці. Однак змінивши «проблему масштабу» і кут зору, виразно бачимо, як цей незначний на перший погляд факт наповнюється складним, а навіть трагічним змістом, як на його постання впливають не лише світоглядні установки й соціальні потреби, але й особистісні фактори причетних до нього мистецьких постатей. Важливо зрозуміти, що українська музична діаспора (як, зрештою, і кожна інша) – це самостійний, зі складними внутрішніми процесами взаємодії організм, який при ближчому фокусі розпадається на багато складних особистісних мікросвітів. Ці мікросвіти витворили власний простір складних взаємостосунків з новим, чужим для себе суспільним, культурним, ментальним середовищем, знайшли власні шляхи більшої чи меншої співпричетності до світу інших національних ідентичностей і їх життєвих цінностей, зберігаючи при цьому власну сутність. У них були можливості, що стали винятковими, але не менше було й можливостей, які не стали реальністю.

Замінити ключове запитання «Що?» на не менш важливе «Чому?», – таким бачиться на сьогоднішній день завдання, яке виразно постало перед музикознавцями, що вивчають історію «минулої реальності». Зміна методологічної парадигми створить «підстави для окреслення конкретних людських вимірів минулого» [14, с. 167], зробить доволі абстрактні, «плакатні» постаті наших музичних діячів в еміграції реальними особистостями, «прив'язаних до зрозумілих людських інтенцій і переживань», що виведе дослідників на новий рівень осмислення результатів їх праці уже в надособистісному контексті.

¹ МУР – організація українських письменників, які проживали в таборах для переміщених осіб у 40-х роках ХХ ст. Головою організації був Улас Самчук.

² Новий Ульм – місто в Баварії, де розміщувався табір для переміщених осіб з України.

³ Аристид Вирста (1922–2000) – український музиколог, скрипаль, педагог, постійно проживав у Парижі.

⁴ Михайло Гоцій (1902–?) – маляр, теоретик і історик мистецтва.

⁵ Мовиться про з'їзд українських музик і музикознавців у Мюнхені 4–5 вересня 1957 року, у роботі якого брали участь Мирослав Антонович, Аристид Вирста, Зиновій Лисько, Омелян Нижанківський, Андрій Гнатишин.

⁶ Жак Шайе (Jacques Chailley, 1910–1999) – французький музиколог і композитор.

⁷ ЗУДАК (ЗУАДК) – Злучений українсько-американський допомогивий комітет – організація для допомоги українцям на батьківщині й на еміграції.

⁸ Микола Фоменко (1894–1961) – композитор, педагог.

⁹ Люба Жук (1930) – українська піаністка, кілька років працювала акомпаніатором хору «Україна» під керівництвом Нестора Городовенка.

¹⁰ Кольпортер (від франц. colportage) – продаж за допомогою рознесення товарів.

¹¹ Володимир Грудин (1893–1980) – композитор, піаніст і педагог.

¹² Дарія Гординська-Каранович (1908–1999) – піаністка, педагог, музичний діяч.

¹³ Михайло Вегухів (1902–1959) – біолог, генетик, громадсько-політичний діяч, президент УВАН з 1950 року.

1. Антонович М. Лист до Аристида Вирсти від 16 листопада 1956 року, Утрехт, машинописна копія. – Архів М. Антоновича, ІЛН УКУ, 1 арк.
2. Антонович М. Лист до А. Вирсти від 23 травня 1957, Утрехт, машинописна копія. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
3. Антонович М. Лист до А. Вирсти від 26 жовтня 19(57) року, Утрехт, машинописна копія. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
4. Антонович М. Лист до А. Вирсти від 8 грудня 1957, Утрехт, машинописна копія. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
5. Антонович М. Лист до А. Вирсти від 30 січня 1958, Утрехт, машинописна копія. – Архів М. Антоновича, 1 арк.

6. Антонович М. Лист до А. Вирсти від 12 травня 1958 року, Утрехт, машинописна копія. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
7. Антонович М. Лист до А. Вирсти від 25 травня 1959 року, Утрехт, машинописна копія. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
8. Антонович М. Лист до В. Витвицького від 11 березня 1957 року, Утрехт, машинописна копія. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
9. Антонович М. Лист до В. Витвицького від 29 липня 1958, Утрехт, машинописна копія. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
10. Антонович М. Лист до Зиновія Лиська від 10 січня 1958, Утрехт, машинописна копія. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
11. Антонович М. Лист до З. Лиська від 28 січня 1958 року, Утрехт, машинописна копія. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
12. Антонович М. Лист до З. Лиська від 1 лютого 1958 року, Утрехт, машинописна копія. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
13. Брик М. Українці в Голяндії // Календар Альманах. – Видання Першої Української Друкарні у Франції. – Париж, 1956. – С. 149–157.
14. Верменич Я. Мікроісторія як проблемне поле соціогуманітарних досліджень // Український історичний журнал. – К., 2010. – Вип. 4. – С. 156–168.
15. Вирста А. Лист до М. Антоновича від 30 квітня 1949 року, Париж, автограф. – Архів М. Антоновича, 2 арк.
16. Вирста А. Лист до М. Антоновича від 6 жовтня 1955 року, Берг, автограф. – Архів М. Антоновича, 3 арк.
17. Вирста А. Лист до М. Антоновича від 13 березня 1956 року, Париж, автограф. – Архів М. Антоновича, 2 арк.
18. Вирста А. Лист до М. Антоновича від 14 листопада 1956 року, Париж, автограф. – Архів М. Антоновича, 2 арк.
19. Вирста А. Лист до М. Антоновича від 10 червня 1958, – автограф. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
20. Вирста А. Лист до М. Антоновича від 8 квітня 1958, Нью-Йорк, автограф. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
21. Вирста А. Лист до М. Антоновича від 2 серпня 1959 року, Париж, автограф. – Архів М. Антоновича, 2 арк.
22. Витвицький В. Українська музична сьогочасність // Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / упоряд., перекл., вступ Л. Лехник. – Л. : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 103–109.
23. Витвицький В. Українська музична публіцистика // Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / упоряд., перекл., вступ Л. Лехник. – Л. : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 164–168.
24. Витвицький В. Трагічна помилка // Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / упоряд., перекл., вступ Л. Лехник. – Л. : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 278–279.
25. Витвицький В. Ювілей без фанфар // Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / упоряд., перекл., вступ Л. Лехник. – Л. : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 276–277.
26. Витвицький В. Лист до М. Антоновича від 20 лютого 1947 року, Кауфбойрен, автограф. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
27. Витвицький В. Лист до М. Антоновича від 14 лютого 1958 року, Детройт, авторизований машинопис. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
28. Животко А. Нездійсені пляни видання українських часописів. УВАН. – Авгсбург, 1949. – Ч. 2. – (Серія: «Книгознавство. Бібліологічні Вісті», I).
29. Зінкевич О. Музикознавство та державна ідеологія: досвід, втрати, проблеми // Українське музикознавство. – К. : Музична Україна, 1998. – Вип. 28. – С. 64–73.
30. Лисько З. Лист до М. Антоновича від 2 січня 1958, Мюнхен, авторизований машинопис. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
31. Лисько З. Лист до М. Антоновича від 20 січня 1958 року, Мюнхен, авторизований машинопис. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
32. Лисько З. Лист до М. Антоновича від 29 грудня 1958 року, Мюнхен, авторизований машинопис. – Архів М. Антоновича, 1 арк.

33. *Лисько З.* Лист до М. Антоновича від 17 грудня 1964 року, Нью-Йорк, автограф. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
34. *Лисько З.* Лист до М. Антоновича від 16 липня 1966, Механік віл, автограф. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
35. *Лисько З.* Лист до М. Антоновича від 10 вересня 1968, Нью-Йорк, авторизований машинопис. – Архів М. Антоновича, 1 арк.
36. *Ржевська М.* Категорія національного та процесу самоствердження і самопізнання української музичної культури (перша третина ХХ століття) // Українське музикознавство. – К. : Музична Україна, 1998. – Вип. 28. – С. 80–90.
37. *Самчук У.* Планета ДІ-ПІ. – Вінніпег, 1979.
38. *Шевельов Ю.* Лист до А. Вирсти від 9 березня 1960 року, Нью-Йорк, авторизований машинопис. – Архів М. Антоновича, 1 арк.

SUMMARY

The article examines the attempted resumption of musical journal in Ukrainian emigration in the 1940s–1950s on the base of unknown materials, particularly the correspondence of the Ukrainian musical figures *in exile*: Myroslav Antonovych, Zynoviy Lysko, Vasyl Vytvytskyi, and Arystyd Vyrsta. Their epistolary heritage is indicative of the fact that apart from the narrative *history of facts* there is also the *history of intentions*, hidden in various sources, in the form of ideas, considerations, plans which have never been put into practice, nevertheless becoming an evidence of work of scientific mentation, creative search, formation of new hypotheses which due to certain circumstances have never taken shape as a historical fact. It is practically a 20-year history of ideas, attempts and disillusion, related to founding the independent musical print word in *free world*.

In the studies covered the Ukrainian musicological diaspora, the unrealized idea of publishing a musical journal is mentioned in passing (or even not noted at all), as an episode having no significant value for evaluation of its scientific and musical and journalistic work. However, changing the *scale problem* and the angle of view permits distinctly seeing how this negligible, at first glance, fact becomes filled with complicated content, how its appearance is influenced by not only the world-view guidelines and social needs, but also the personal factors of artistic figures involved in it. It is of utmost importance to understand that the Ukrainian musical diaspora (as any other one though) is an independent, having complex inner interaction processes, organism which, on closer examination, breaks up into a great number of complicated personal microworlds. The latter have created their own space of complicated interrelations with a new social, cultural, and mental environment strange to them, found their own ways of greater or lesser involvement in the world of other national identities and their values of life while preserving their own essentiality. They had the opportunities which have become exceptional, nevertheless there were also the opportunities being unrealized.

Replacing the crucial question *What?* by no less important one *Why?* should be considered the task of the present day which has distinctly arisen before the musicologists studying the history of the *past reality*. Changing the methodological paradigm will favour to consider rather abstract, *placard* figures of our musical workers in emigration as real personalities, to *humanize* them that will lead our researchers to a new level of understanding of the results of their work now in transpersonal context.

Keywords: Ukrainian diaspora, musical periodicals, Ukrainian musicologists, *Ukrainian Music* journal.